

Indsatser til at fremme børn og unges fællesskaber – En litteraturkortlægning

Hovedresultater



Hovedresultater

De fleste børn og unge i Danmark trives godt, men en række nyere undersøgelser viser, at mistrivsel blandt børn og unge er en stigende udfordring. Studier viser, at fællesskaber har betydning for børn og unges trivsel. Formålet med denne undersøgelse har været at gennemføre en systematisk kortlægning af eksisterende national og international forskningslitteratur om indsatser, der kan fremme gode fællesskaber for børn og unge.

Familien er det helt grundlæggende fællesskab i børn og unges liv og en central udviklingskontekst for børn og unge. I takt med at børn bliver ældre, bliver de fællesskaber, de indgår i, flere og mere komplekse, og fællesskaber med andre børn og unge får en stigende betydning. I denne kortlægning er fokus på udvalgte centrale fællesskaber mellem børn og unge uden for familien i dagtilbud, grundskole, øvrige uddannelsesinstitutioner samt fritids- og foreningsliv.

En række indsatser har positive effekter

Kortlægningen viser, at der er flere indsatser, der med stor sandsynlighed virker opbyggende for børn og unges fællesskaber. Det skal imidlertid også bemærkes, at de inkluderede reviewstudier beskriver en række indsatser, hvor der ikke findes statistisk signifikante effekter. I få underliggende primærstudier er der fundet mindre negative effekter af de afprøvede indsatser, men det er ikke en markant tendens.

På tværs af de inkluderede reviewstudier udpeges følgende overordnede typer af indsatser som effektfulde i relation til forhold, der har betydning for børn og unges gode fællesskaber:

- Indsatser, der involverer hele skolen eller dagtilbuddet. For eksempel indsatser, der er målrettet flere niveauer¹, og som er rettet mod både individ (den enkelte elev eller lærer), gruppe (stue eller klasse) og organisation (skole eller dagtilbud).
- Indsatser, der involverer social interaktion mellem børn og unge uden for undervisningssituationer, evt. i kombination med andre typer af indsatser.
- Indsatser, hvor de fysiske rammer om børn og unges læring eller leg ændres med henblik på at skabe nye muligheder for social og faglig interaktion.

¹ I de engelsksprogede studier anvendes betegnelsen 'multi-level'-indsatser.

- Indsatser, der adresserer curriculum. Eksempelvis indsatser, der arbejder med et fastsat fagligt program eller indhold, herunder fx i relation til børn og unges socio-emotionelle læring.

Der peges i en række af reviewstudierne på, at der bl.a. er behov for mere viden om, hvilken betydning implementeringsforhold har for effekter af indsatserne. Det skal bemærkes, at mens der for nogle af de undersøgte indsatser, fx anti-mobbe-indsatser, foreligger relativt meget dokumentation, er der færre undersøgelser for andre typer af indsatser, fx indsatser vedr. de fysiske rammer, der understøtter fri leg, og forfatterne peger på, at der er behov for flere studier.

At der generelt findes positive effekter af de undersøgte indsatser, er et positivt fund i den forstand, at det peger på, at det er muligt at tilrettelægge indsatser, der kan fremme børn og unges gode fællesskaber med hinanden.

I forhold til en evt. anvendelse af undersøgelsens hovedfund i en dansk kontekst må en vurdering af evt. behov for yderligere indsatser ses i lyset af den eksisterende praksis og indsatser i danske dagtilbud, skoler, uddannelsesinstitutioner og fritidsorganisationer. Det er således relevant at forholde sig til, i hvilken grad de indsatser, der er undersøgt i de identificerede studier, allerede er en del af praksis i danske dagtilbud, skoler, uddannelsesinstitutioner og fritidsorganisationer.

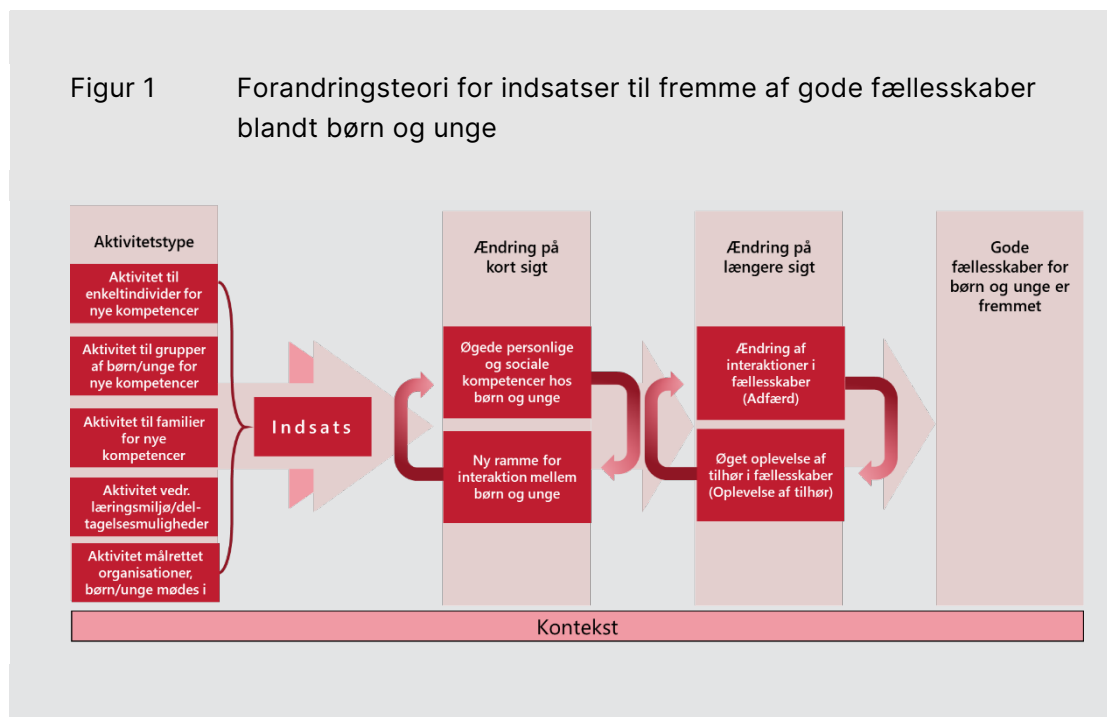
I relation til de konkrete indsatser, der er afprøvet i andre lande og afrapporteret i de inkluderede reviewstudier, er der endvidere behov for en vurdering af, hvordan disse kan passe til/kan tilpasses en dansk pædagogisk/didaktisk kontekst.

Tre udfaldsmål i fokus i reviewstudierne

De 14 reviewstudier, der ligger til grund for analysen, undersøger tre hovedtyper af udfaldsmål vedr. børn og unges fællesskaber:

- Børn og unges oplevelse af at høre til
- Børn og unges sociale adfærd i fællesskaber
- Børn og unges socio-emotionelle læring (SEL).²

Disse tre hovedtyper fremgår også af Figur 1. Figuren er en forandringsteori, vi har udarbejdet for at opsummere de antagelser om virkning af de undersøgte indsatser samt fundene, der fremgår af de inkluderede reviewstudier.



Kilde: VIVE.

² Socio-emotionel læring kan ikke isoleret set forstås som "gode fællesskaber", som er det fænomen, vi har fokus på i undersøgelsen. Men dimensioner af socio-emotionel læring er forbundet til gode fællesskaber for børn og unge. Samtidig indgår socio-emotionel læring og indsatser og udfaldsmål relateret til socio-emotionel læring i en række indsatser, der er forbundet til gode fællesskaber for børn og unge. På den baggrund har vi inkluderet reviewstudier med fokus på socio-emotionel læring i kortlægningen.

Yderst til højre i Figur 1 er de ændringer på lang sigt (udfaldsmål), som det ønskes af opnå med den givne indsats illustreret. I dette tilfælde 'gode fællesskaber for børn og unge er fremmet'.

'Ændring på længere sigt', der bidrager hertil, kan dels være, at indsatserne skaber flere og/eller mere positive interaktioner mellem børn og unge, dels at børn og unge i højere grad oplever at være en del af et fællesskab. Vi anskuer disse to udfaldsmål som gensidigt påvirkelige.

'Ændring på kort sigt' kan bidrage til at opnå de langsigtede ændringer. Det kan dreje sig om ændringer i relation til udvikling af rammerne for børn og unges interaktion med hinanden og/eller udvikling af børn og unges personlige og sociale kompetencer. Vi anskuer disse to udfaldsmål som gensidigt påvirkelige.

Endelig finder indsatser og børn og unges interaktioner sted i konkrete (kulturelle) kontekster, der kan have en betydning for virkningen af indsatserne mv. Kulturelle kontekster refererer til de samfund og miljøer, hvor børn og unge lever, og som påvirker deres daglige liv og udvikling. Disse kontekster omfatter sociale normer, værdier, institutioner mv. Dette er illustreret ved figurens nederste vandrette bjælke.

De individuelle inkluderede reviewstudier beskæftiger sig med forskellige elementer af forandringsteorien. Nogle reviewstudier undersøger udfaldsmål, der vedrører forandringer på længere sigt, andre undersøger udfaldsmål af forandringer på kortere sigt. Nogle reviewstudier præsenterer relativt detaljeret viden om aktiviteter i de indsatser, der fører til de undersøgte udfald, mens andre indeholder mere sparsom viden herom. Denne variation afspejles i vores analyser.

Indsatser målrettet børn og unges oplevelse af at høre til

Et reviewstudie af børn og unges oplevelse af at høre til på deres skole konkluderer, at oplevelsen af **skoletilhør** kan styrkes gennem de indsatser, der er undersøgt i de inkluderede primærstudier. Forfatterne peger på, at indsatser, som var tilrettelagt på en måde, der inkluderede hele skolen (frem for enkeltgrupper eller klasser), samt indsatser målrettet curriculum var effektive i relation til at styrke elevernes oplevelse af at høre til på skolen.

Et reviewstudie om **ensomhed** blandt universitetsstuderende finder, at indsatser målrettet reduktion af ensomhed er mest effektive, når de involverer social interaktion blandt de studerende. Mens indsatser som psyko-edukation og refleksive øvelser i mange tilfælde ser ud til at reducere ensomhed, er det typisk, når de kombineres med social interaktion, at de er mest effektive.

Indsatser målrettet børn og unges sociale adfærd

I et reviewstudie vedr. **skolemiljø**³ finder forfatterne, at indsatser målrettet positiv adfærd og støtte, der omfatter hele skolen⁴, samt indsatser, der understøtter elevernes socio-emotionelle læring, har positive effekter.

Forfatterne til et reviewstudie af skolebaserede **anti-mobbe-indsatser** konkluderer, at en række indsatser er effektive både i forhold til at reducere andelen af elever, der mobber, og andelen, der udsættes for mobning. Blandt de mest effektive af de undersøgte indsatser er indsatser, der målrettes flere niveauer i skolen: den enkelte elev eller lærer, klassen, hele skolen samt lokalområdet.

I et reviewstudie, der undersøger effekter af indsatser til fremme af **venskaber** blandt børn og unge, finder forfatterne positive effekter af de undersøgte indsatser i relation til børn og unges trivsel.

Reviewstudier, der undersøger indsatser, der har fokus på **sportsaktiviteter** for børn og unge, **naturbaseret undervisning** samt **fysiske rammer, der understøtter børns frie leg**, finder positive effekter af indsatserne i relation til børn og unges pro-sociale adfærd.

Indsatser målrettet børn og unges socio-emotionelle læring

Indsatser målrettet børn og unges **socio-emotionelle læring** er i reviewstudierne typisk målrettet alle børn i dagtilbud eller skole. Reviewstudierne finder positive effekter af indsatser målrettet børn og unges socio-emotionelle læring i relation til bl.a. social bevidsthed og relationskompetencer, relationer til venner og klassekammerater og skolemiljø.

³ Skolemiljø defineres af forfatterne som et begreb med tre dimensioner: 1) engagement, der refererer til kvaliteten af relationer mellem individer i og omkring skolen, 2) sikkerhed, herunder fx fravær af mobning, og 3) miljø, herunder fysiske omgivelser, lærer-elev-ratio mv.

⁴ I reviewstudiet anvendes betegnelsen 'School Wide Positive Behavior Interventions and Support (SWPBIS)'.

Variation i indsatser for forskellige aldersgrupper

Der er stor forskel på interaktionerne i de fællesskaber, som børn og unge i alderen 0-25 år indgår i, og på rammerne omkring fællesskaberne. I forlængelse heraf er der også en naturlig forskel på de indsatser, der er undersøgt i de inkluderede reviewstudier. Nogle kan tilpasses en bredere aldersgruppe end andre. Eksempelvis kan anti-mobbe-indsats KiVa⁵ anvendes til børn og unge i grundskolen, til de er 18 år.

Vi finder ikke undersøgelser af alle områder og indsatstyper for alle aldersgrupper. Generelt er der flest af de inkluderede reviewstudier, som behandler indsatser afprøvet på børn og unge i grundskolealderen.

Opmærksomhedspunkter

De inkluderede reviewstudier indeholder viden om en række indsatser af relevans for børn og unges fællesskaber. Der er imidlertid også en række centrale forhold, der ikke findes viden om i reviewstudierne, og som er relevante i relation til evt. afprøvning af indsatser til fremme af børn og unges fællesskaber.

For så vidt angår anvendelse af rapportens resultater i en evt. praksisudvikling, er det således væsentligt at bemærke, at de undersøgte indsatser er målrettet forskellige dimensioner af børn og unges fællesskaber. Hvilken type af indsats, der evt. ville være relevant at afprøve, afhænger af den konkrete kontekst samt styrker og udfordringer i det eksisterende fællesskab. Det er endvidere væsentligt at bemærke, at det ikke med afsæt i denne undersøgelse er muligt at udpege én type indsats, der er den mest virksomme, da de undersøgte studier ikke giver mulighed for at drage denne type af konklusioner.

Effekter af forskellige indsatstyper kan ikke sammenlignes

Som følge af de inkluderede studiers karakter og de forskellige udfaldsmål, der er anvendt i undersøgelse af de respektive indsatser, er det generelt ikke muligt at konkludere, hvorvidt nogle indsatstyper er mere effektive end andre.

⁵ KiVa (Kiusaamista Vastaan)* er en skolebaseret anti-mobbe-indsats udviklet i Finland, der retter sig mod hele skolen.

Vi finder ikke studier af effekten af "strukturelle" indsatser på fællesskaber og relationer

De 14 inkluderede reviewstudier undersøger det, som kan kaldes faglige indsatser. Vi finder ingen undersøgelser af strukturelle tiltag, på trods af at søgningen (også) har været tilrettelagt herefter. Strukturelle indsatstyper er undersøgt på andre områder, og vores manglende fund om det er givetvis en konsekvens af kortlægnings inklusionskriterier, fx at vi har fokus på *fællesskaber og relationer* som udfaldsmål frem for *faglige resultater*.

Effekter på lang sigt er typisk ikke undersøgt

På tværs af de 14 reviewstudier finder vi ikke underliggende primærstudier, der måler udfaldsmål på lang sigt (mere end 1 år efter implementering af indsatserne). Dette diskuteres i flere reviewstudier. Det er derfor ikke muligt at konkludere, om de effekter, der findes af de undersøgte indsatser, er vedvarende eller midlertidige, samt om der er effekter, der ikke er målbare på kort sigt, men kunne vise sig ved langsigtede målinger.

Begrænset information om implementering og mulig tilpasning til dansk kontekst

Der er på tværs af de 14 reviewstudier relativt begrænset information om, hvordan de undersøgte indsatser er implementerede, og det er et fåtal af reviewstudierne, der beskriver børn, unge, pædagogisk personale og familiers oplevelse af indsatserne, herunder af overensstemmelse med øvrig faglig og didaktisk praksis, muligheder for at udøve fagligt skøn mv. Studierne er således ikke direkte handlingsanvisende i forhold til praksisudvikling.

Danske dagtilbud, skoler, uddannelsesinstitutioner og fritidsorganisationer arbejder i dag med at fremme gode fællesskaber for børn og unge, der færdes i dem, jf. også bestemmelser i den lovgivning, der regulerer områderne. I nogle dagtilbud og skoler tager arbejdet afsæt i indsatser, der er undersøgt i de primærstudier, der indgår i de 14 reviewstudier, andre steder arbejdes med andre tilgange. Der foreligger imidlertid ikke systematisk viden om omfanget og karakteren af det allerede eksisterende arbejde, og hvordan det fungerer. Dette vil være værdifuld information i relation til en vurdering af behovet for evt. yderligere indsatser. Der vil endvidere være behov for en analyse af, hvordan de undersøgte indsatser passer til/kan tilpasses en dansk pædagogisk/didaktisk kontekst.

Fakta om undersøgelsen

Litteraturkortlægningen i denne rapport er gennemført som en Rapid Evidence Assessment (REA), hvor viden inden for et afgrænset område (indsatser til at fremme resiliens) er fremsøgt og analyseret over en relativt kort tidsperiode (3-6 måneder).

I alt 2.502 potentielt relevante studier er blevet screenet via titel og abstract og derefter via en fuldtjektlæsning af studierne. Af disse samt med afsæt i citation tracking er 37 systematiske reviews og meta-analyser, som møder alle inklusionskriterier.

Der er taget afsæt i 14 af disse reviewstudier ved udarbejdelse af rapportens tværgående analyse. I de 14 reviewstudier indgår tilsammen 988 primærstudier. Analysen præsenteres som en narrativ syntese, hvor fokus er på de hovedfortællinger, som går på tværs.

Ud af de primærstudier, der indgår i de 14 reviewstudier, har vi udvalgt fire primærstudier af konkrete eksempler på indsatser til fremme af gode fællesskaber blandt børn og unge.

Hovedresultater: Indsatser til at fremme børn og unges fællesskaber – En litteraturkortlægning
VIVE/2025
HR_302813